

БОГОСЛУЖБОВА МОВА В ХРИСТІЯНСЬКИХ ХРАМАХ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ

Стаття присвячена дослідженню богослужбової мови в християнських храмах міста Тернополя різних конфесій. У ній обґрунтовано необхідність вживання рідної мови в богослужінні, коротко висвітлено історію уцерковлення української мови в католицьких та православних церквах, розглянуто використання різних мов у літургійних відправах церков міста Тернополя. Значну увагу в роботі займає аналіз української богослужбової мови, уживаної в церквах різних конфесій.

Ключові слова: богослужбова мова, українська богослужбова мова, церковнослов'янська мова, греко-католицька церква, римо-католицька церква, православна церква, сакральний зміст, високий стиль, церковнослов'янізми.

Національне відродження в Україні кінця ХХ ст. сприяло до відновлення та вагомому зростання ролі Церкви в духовному житті народу. У зв'язку з цим великого значення набуло питання головного виражального засобу Церкви – церковної мови, „мови Богослужіння, мови Молитви, мови церковних обрядів і культу” [3, с. 29].

В Україні з часу поширення в ній християнства протягом багатьох століть богослужбовою мовою була церковнослов'янська. Уже в XI столітті остаточно сформувався київський ізвод церковнослов'янської мови, який широко застосовували до XVII століття, а в Західній Україні та на Закарпатті, які перебували за межами Російської імперії, власні варіанти церковнослов'янської продовжували існувати і в ХХ ст. На теренах підросійської України використовували зрусифіковану церковнослов'янську мову. Утворення незалежної Української держави в кінці ХХ ст. спричинило уцерковлення української мови, яка стала основним засобом служіння в християнських храмах.

Проблему богослужбової мови в Україні (в її історії та на сучасному етапі) детально висвітлювали у своїх працях В. Німчук [5], І. Ісіченко [3], Л. Іваннікова [2], Д. Кузьменко [4], однак, попри значну кількість праць, і надалі залишається недостатньо висвітленими питання функціонування мови в церквах різних конфесій конкретних населених пунктів. **Метою** нашої статті є дослідження богослужбової мови в християнських храмах міста Тернополя.

Богослужіння – найважливіше, що є в житті Церкви. Це зустріч і спілкування з Богом. Сокровеним виявом релігійного духу, піднесенням розуму й серця до Бога є молитва. І богослужін-

ня, і молитва, і проповідь істини Божого слова неможливі без рідної мови. Про необхідність зрозумілої проповіді та молитви особливо ясно говорить Апостол Павло: „Бо коли молюся чужою мовою, то молюся дух мій, а мій розум без плоду” (1 кор. 14, 16). Апостол готовий навіть скоротити свою молитву, щоб тільки була вона зрозумілою для інших: „Я в церкві хочу ліпше п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою,” – наголошує він, вважаючи, що віру не можна будувати тільки за допомогою емоцій: для неї необхідні ще й роздуми та міркування. Щоб молитися розумом, треба молитися зрозумілою мовою. Звертання до Бога рідною мовою означає участь і духу, й розуму в молитовному процесі.

Така наука Апостола про мову Богослужіння цілком відповідає самому еству молитви в християнському її розумінні. Людина не може спілкуватися з Богом у молитві, не розуміючи тих слів, які вимовляє, звертаючись до Нього. „Рідна мова – шлях до Бога!” [6, с. 64] – ці слова Івана Огієнка переконливо доводять її роль у пізнанні Божого Слова.

Незважаючи на чіткі свідчення Святого Письма і ранньої християнської церкви про використання живої зрозумілої мови в богослужінні, в церкві упродовж усієї її історії точиться боротьба за право кожного народу спілкуватися з Богом своєю рідною мовою. І лише у ХХ ст. це право було повністю зrealізоване.

Сучасною українською мовою як богослужбовою починали послуговуватися поряд із церковнослов'янською мовою в новоутвореній Українській автокефальній православній церкві (УАПЦ), незалежній від Московського патріархату, після того, як митрополит Василь Липківський відправив у Микільському соборі в Києві першу Літургію рідною мовою. Свій внесок в українські переклади зробив і перший помічник митрополита, видатний діяч УАПЦ Володимир Чехівський. При УАПЦ в 20-х роках ХХ ст. було створено Комісію з перекладу богослужбових книг, яку очолив архієпископ Нестор Шараївський. До складу Комісії входили такі видатні особистості, як Іван Огієнко (згодом митрополит Іларіон, перекладач Біблії та численних богослужбових книг); Йосиф Оксіюк (архієпископ Лубенський і Полтавський УАПЦ), Іван Власовський (доцент Кам'янець-Подільського державного університету, перекладач богослужбових книг) та ін. Інтелектуали І. Огієнко, В. Липківський,

І. Оксіюк, С. Єфремов, А. Кримський поставили справу перекладу на такий високий науковий рівень, що цими перекладами УАПЦ користується і тепер, зробивши незначні стилістичні та правописно-нормативні правки, що відповідали б сучасному правопису та словниковій практиці [1, с. 146].

Відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в Україні в кінці ХХ ст. принесло нові спроби перекладів богослужбових текстів. На сучасному етапі церква відмовилась від народно-розмовних слів та виразів, замінивши їх усталеними старослов'янськими формами, які зберігають той піднесений урочистий стиль мови, якого вимагає молитва й богослужіння.

Католицька церква поступово переходила на національні мови після Другого Ватиканського собору, коли була прийнята конституція про священну літургію – „Sacrosanctum concilium”, що закріпила право богослужіння національними мовами разом із латинською мовою [11, с. 7]. У роботі Другого Ватиканського собору брали участь також ієрархи Української Греко-Католицької Церкви, зокрема Патріарх Йосиф Сліпий, наслідком чого стала літургійна реформа і в греко-католицькій церкві, – розпочато відправи Літургій українською мовою (хоча офіційною богослужбовою мовою в УГКЦ є церковнослов'янська).

Лише з утворенням незалежної України в кінці ХХ ст. українська мова отримала реальний шанс увійти в усі сфери життєдіяльності українського суспільства, зокрема і в церковну сферу. На нашу думку, це цілком закономірний процес: в Українській Церкві повинна звучати українська мова, бо саме рідна мова є основним чинником духовності.

Використання української мови як богослужбової не тільки не знижує, а й підносить, на нашу думку, урочистість хвали Господеві завдяки як красі й милозвучності нашої мови, так і завдяки розумінню тексту Літургії, що цілком узгоджується зі Словом Божим: „Буду молитися духом, буду молитися й розумом, буду співати духом, буду співати й розумом” (1. Кор., 14, 9–19).

Тернопільська область належить до Західного регіону України, тому панівне становище за кількістю храмів та вірних тут здобула Українська греко-католицька церква. Так, у місті Тернополі близько 30 храмів різних конфесій, з них 19 – греко-католицьких, 3 – УАПЦ, 2 – УПЦ КП, 1 – УПЦ МП, 2 римо-католицькі і 4 протестантські. Основною літургійною мовою у переважній більшості храмів є українська мова.

Центральне місце у житті Церкви займає Літургія, яка є джерелом і запорукою її існування.

Згідно з постановою Синоду УГКЦ, що пра-

цював у Римі 1989 року, офіційною літургійною мовою залишається церковнослов'янська [8, с. 3]. Однак у 90-х роках у зв'язку зі здобуттям суверенності дуже важливу роль відіграла українська ідентичність, тому УГКЦ відразу ж почала послуговуватись українською мовою під час богослужінь, що повністю узгоджувалось із тотальним введенням національних мов як богослужбових після II Ватиканського собору.

14-20 вересня 1997 р. Синод УГКЦ ухвалив офіційний текст Святої Літургії, усталив тексти молитов „Отче наш” і „Богородице Діво”, що використовують сьогодні також і в УАПЦ, і УПЦ КП. В основу даного видання Літургії св. Івана Золотоустого був покладений текст, виданий з благословення Патріарха Йосифа Сліпого у Римі 1968 року [8, с. 7]. Зараз ієрархи у греко-католицьких храмах Тернополя використовують у богослужіннях молитовник „Прийдіте поклонімося”.

У Тернополі є три храми УАПЦ, богослужіння в яких здійснюють згідно з традицією візантійського обряду, а Божественна Літургія відправляється українською мовою за перекладом видавництва Патріархії УАПЦ 2011 року.

Згідно зі статутом Української Православної Церкви Київського Патріархату, створеної 1992 року, літургійною мовою в єпархіях на території України є українська мова. Цілком відповідає Христовій настанові апостолам гасло „Хвалімо Бога рідною мовою”, яке постійно повторює патріарх Філарет і яким розпочинається вся богослужбова література УПЦ КП. Священний Синод УПЦ КП створив богословську комісію на чолі з Патріархом Київським та всієї Руси-України Філаретом для перекладу Святого Письма та богослужбових книг українською мовою [10, с. 4]. Тернопільські православні церкви Київського патріархату використовують для богослужіння Службеник, який вийшов у світ з видавничого відділу УПЦ КП 2006 року.

У Римо-Католицькій Церкві в Україні залежно від потреб вірних Божественна Літургія відправляють різними мовами. Літургійними мовами в Костелі Божого милосердя і Божої Матері Неустанної Помочі в Тернополі є українська, польська та англійська мови (для іноземних студентів з Африки).

Римо-Католицька Церква в Україні є українською, тому зрозуміло, що в першу чергу службу в ній здійснюють українською мовою. Роботу над перекладом Літургії українською мовою розпочали у 1990-х роках із відродженням католицизму в Україні. Проте перше видання скороченого перекладу випустило видавництво Управління Луцької дієцезії „Luceoigia books” 2005 р., яке називалось „Малий Месал” [11, с. 3].

Українська Православна Церква Московського патріархату твердо дотримується церковнослов'янської мови. У кількох західних єпархіях УПЦ МП, передовсім Львівській та Володимир-Волинській, в літургічній практиці застосовують сьогодні київський ізвод цієї мови; більшість єпархій послуговується церковнослов'янською мовою російської редакції. Навіть в україномовному Тернополі в Кафедральному соборі св. мучениць Віри, Надії, Любові та їх матері Софії УПЦ МП Божественна Літургія велася церковнослов'янською мовою з російською вимовою богослужбового тексту.

Крім російської орфоєпії, у тексті Літургії були засвідчені русифіковані граматичні форми на зразок *враги* замість церковнослов'янського *врази*. Проповідь священика звучала в цьому соборі українською мовою.

Ревні захисники церковнослов'янської мови в УПЦ МП, відстоюючи її канонічність та благодатність, спираються на те, що вона була дана Богом через просвітителів Кирила та Мефодія і з самого початку була мовою молитви, а не побутового спілкування, оскільки позбавлена просторічних і лайливих слів. Тому більшість віруючих людей і віддають їй перевагу. Безперечно, церковнослов'янська мова була переважно у церковному вжитку, але введена вона в богослужбову практику святими рівноапостольними Кирилом і Мефодієм не тому, що вона священна (солунські брати якраз виступили проти панівної у ті часи на Заході теорії про „три священні мови”), а тому, що її добре розуміли слов'яни. Бо не мова освячує Святе Письмо, а Святе Письмо освячує мову, якою його перекладають. Завдяки слов'янському перекладу солунських братів слов'янські народи прилучилися до Слова Божого. Але на сучасному етапі для більшості православних українців, як українськомовних, так і російськомовних, ця мова певною мірою є незрозумілою. Без спеціальної філологічної або духовної освіти не можна повноцінно зрозуміти сенс богослужінь і всього, що відбувається в церкві.

Переклади богослужбової літератури показали, що українською мовою можна передати всі догматичні тонкощі, не втрачаючи урочистості, мелодійності та краси, бо, крім загальнозживаної лексики, в нашій мові є потужний пласт архаїзмів, поетизмів, запозичень. Ці мовні елементи надають релігійним текстам урочистості, зберігаючи сакральний зміст містичного піднесення; передають божественні істини Євангельських писань; переміщують у площину літургійних відправ. Запозичення зі старочерковнослов'янської мови посідають в українській літературній мові важливе місце й активно використовуються в органічній єдності зі споконвічною українською

лексиною. Зокрема, церковнослов'янські елементи буквально пронизують релігійну українську мову, наприклад: *Рождество твоє, Христе Боже; Хліб наш насущний; Душе істини і життя подателю; Єдинородний Сину і Слове Божий, зволив ти спасення нашого ради воплотитися від святої Богородиці і приснодіви Марії, незмінно ставши чоловіком* тощо.

Зрозуміло, що в українській національній церкві церковнослов'янська мова навіть в українській редакції не може бути літургійною мовою, незважаючи на її тисячолітню історію і традиції вживання. Як зазначає В. Німчук, „українська редакція церковнослов'янської мови є величезним культурним надбанням рідної культури, але нині адекватним засобом богослужіння є сучасна українська мова з її невичерпними виражальними можливостями” [5, с. 31]. Основна проблема полягає в тому, якою мірою в українській мові богослужінь можуть чи повинні бути використані церковнослов'янські елементи.

За нашими спостереженнями, потужний пласт церковнослов'янських збережених у Богослужбах УГКЦ. Церква – це особлива духовна сфера, що потребує спеціальних виражальних засобів, тому вживання церковнослов'янських елементів високого стилю надає Божественній Літургії неземної величі, піднесеності, небуденності. Наприклад: *З вірою, благоговінням і страхом Божим...* [7, с. 306]; *Щоб ізбавитися нам від усякої скорби, гніву й нужди, Господу помолімося* [7, с. 308]; *... і не остав нас, що уповаємо на тебе* [7, с. 312]; *Прийдіте, возрадуємося Господеві, воскликнім Богу, Спасителеві нашому* [7, с. 315]; *Премудрість, прости, вислухаймо святого євангелія* [7, с. 322]; *... за упокій душі усопшого раба Твого* [7, с. 325]; *Достойно є воістину величати блаженною тебе, Богородицю...* [7, с. 341]; *ісповідую одне хрещення* [7, с. 337]; *що від Отця і Сина ісходить, що з Отцем і Сином рівнопоклоняємий і рівнославимий* [7, с. 337]; *Тобі славу возсилаємо* [7, с. 352]; *на тебе уповають* [7, с. 352]; *достойно благодарім Господа* [7, с. 351] тощо.

У православних церквах (УАПЦ та УПЦ КП) питома вага церковнослов'янських елементів менша, проте в основних молитвах їх використовують. Це установлені слова і форми, що надають урочистості й піднесеності тексту, наприклад: *Приноситься в жертву Агнецъ Божий*” [9, с. 81]; *Царю Небесний, Утішителю, Душе істини, що всюди еси..., Скарбе добра і життя Подателю... і очисти нас від усякої скверни, і спаси, Благий, душі наші* [9, с. 73]; *Слава в Вишніх Богу, і на землі мир, між людьми благовоління* [9, с. 91]; *Вірую в Єдиного Бога, Отця, Вседержителя...* [9, с. 129]; *Бо Він благий і Чоловіколюбчець* [9, с. 173]; *Хліб наш насущний* [9, с. 155]; *Пресвяту, Пречисту,*

Препоблагословенну Славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію [10, с. 121]. У Службнику УАПЦ замінено лише одне слово, замість *приснодіва* вживається калька *Вседіва*: **Пресвяту, Пречисту, Препоблагословенну Славну Владичицю нашу Богородицю і Вседіву Марію** [9, с. 99];

З іншого боку, перекладені українською мовою церковнослов'янські слова і форми у тексті Літургії в православних церквах звучать так само велично й піднесено, зберігаючи високий стиль викладу матеріалу: *З вірою, побожністю та страхом Божим* [9, с. 125]; *Щоб визволитися нам від усякої журби, гніву, небезпеки та недолі* [9, с. 125]; *щоб визволитися нам від від усякої скорботи, небезпеки та недолі* [10, с. 119]; *і не покидай нас, що надіємось на тебе* [9, с. 97]; *Премудрість. Станьмо побожно, вислухаймо Святе євангеліє* [9, с. 107; 10, с. 99]; *за спокій душі спочилого раба Твого* [9, с. 110]; *Достойно є, і це є істина, славити тебе, Богородицю* [9, с. 145]; *визнаю одне хрещення* [9, с. 130]; *що від Отця походить, що йому з Отцем і Сином однакове поклоніння і однакова слава* [9, с. 130]; *зволив ради нашого спасіння тіло прийняти від святої Богородиці і Вседіви Марії, без зміни ставши чоловіком* [9, с. 99]; *Тобі славу віддаємо* [9, с. 100]; *на тебе надію покладають* [9, с. 170]; *подякуємо* Господеві [9, с. 351; 10, с. 124] тощо.

У деяких випадках варто, на наш погляд, віддати перевагу сучасним українським відповідникам, наприклад: *очистив наші душі і тілеса від усякої скверни плоті й духа* [7, с. 329] – *очистив наші душі і тіла від усякої тілесної і душевної скверни* [9, с. 117]; *бо ворогам твоїм тайни не повім і поцілунку не дам тобі, як Юда, але, як розбійник, сповідаюся тобі* [7, с. 347] – “*бо ворогам твоїм тайни не розповім і цілування не дам тобі, як Юда, але, як розбійник, визнаю тебе* [9, с. 162]; *Ми виділи світло істинне* [7, с. 350] – *ми бачили світ істинний* [9, с. 168]; *оглашенні, голови ваші перед Господом приклоніть* [7, с. 327] – *оголошені, голови ваші вклоніть перед Господом* [9, с. 112]; *оглашенні, вийдіть* [7, с. 327] – *оголошені, вийдіть* [9, с. 114]. Церковнослов'янськими та архаїзмами, вживаними в тексті Літургії УГКЦ, не лише не надають урочистості й піднесеності тексту, а, на нашу думку, знижують рівень його сприйняття. Так, слово *оглашенні* в українській мові означає „неповний розум”, лексема *тілеса* має негативне забарвлення, слова *повім* та *виділи* сприймаються як діалектні.

Однак не завжди переклад адекватно передає суть богословських понять, а інколи навіть знижує стилістичне звучання тексту, наприклад: *дійсню Богородицю тебе величаємо* [9, с. 145] – (переклад видавництва Патріархії УАПЦ 2011 року);

з Безпочатковим Твоїм Отцем..., з пресвятим, і благим і животворчим Твоїм Духом... [10, с. 103] – переклад УПЦ КП; *Християнського кінця життя нашого, безболісного, бездоганного, спокійного, і доброї відповіді на Страшному Суді Христовому* [9, с. 128; 10, с. 134] – (переклад видавництва Патріархії УАПЦ 2011 року та переклад УПЦ КП). Церковнослов'янські слова і форми надають цим уривкам урочистості та сакрального змісту, як-от: *суццю Богородицю тебе величаємо...* [7, с. 341; 10, с. 130] з *безначальним Твоїм Отцем..., з пресвятим, і благим і животворящим Твоїм Духом...* [7, с. 322]; з *предвічним твоїм Отцем і Всесвятим і Благим і Животворчим Твоїм Духом* [9, с. 106]; *Християнської кончини життя нашого, безболісної, бездоганної, мирної, і доброго одвіту на страшнім судищі Христовім ...* [7, с. 344].

Хочемо зазначити, що спостерігаються (хоч і рідко) випадки, коли церковнослов'янськими наявні у православних перекладах Літургії, а в греко-католицьких їм відповідають сучасні українські слова і форми, наприклад: *Ти один у Святій Тройці, рівнославимий з Отцем і Святим Духом* [7, с. 313] – *Ти єдиний у Святій Тройці, прославлений врівні з Отцем і Святим Духом* [9, с. 99]; *родженого, несотвореного* [7, с. 336] – *рожденного, несотворенного* [9, с. 130; 10, с. 122–123]; *добре* даєння [7, с. 353] – *благе* даєння [9, с. 170].

Вживання церковнослов'янських у багатьох випадках вважаємо абсолютно виправданим. Це стосується випадків, коли:

1) неможлива адекватна передача богословського поняття українською мовою: ... з *безначальним Твоїм Отцем..., з пресвятим, і благим і животворящим Твоїм Духом...*; *Суццю Богородицю тебе величаємо; Заступи, спаси, помилуй, охорони нас, Боже, твоєю благодаттю; Хліб наш насуцний дай нам сьогодні. У молитві необхідно зберегти церковнослов'янським „насуцний”, оскільки мова йде про хліб життя, про Христа.*

2) вони надають тексту урочистості, піднесеності: *Тобі славу возсилаємо; Вірую, Господи, і ісповідаю, що ти єси воістину Христос...; Збережи нас у твоїй святині...; Владичицю нашу і Приснодіву Марію...; Бо ти єси воскресення, і життя, і упокій усопшого раба Твого, Христе Боже наш...; Благообразний Йосиф, з древа знявши пречистеє Тіло Твоє...*

3) потрібно зберегти ритміку та пісенність тексту (у колядках, щедрівках та інших побожних піснях): *Христос воскресє із мертвих; Прийшов днесь із небес, щоб спасти люд свій весь; Боже ім'я призову – Дателя життя і благої; Радуйся, Діво благословенна, Славу співає тобі вселенна.*

4) церковнослов'янськими є частиною фразеологізмів української мови: *Многая літа, во*

здравіє во спасеніє.

Для збереження безперервності кирило-мефодіївської традиції необхідно, на думку В. Німчука, в „українських перекладах конфесійних книг зберегти максимум того з церковнослов'янської лексики, що зрозуміле для нинішніх мирян, зокрема й елементи, котрі в сучасній українській літературній мові трактуються як архаїчні, застарілі, книжні” [5, с. 27].

Повний переклад Святого Письма і богослужбових книг українською мовою без вживання церковнослов'янської лексики чи форм дещо збіднить релігійний стиль української мови, позбавить його піднесеності, урочистості, поетичності, характерних для нашого менталітету. І, щоб ми не забували наших витоків, не відкинули нашу тисячолітню традицію, можна було б, на нашу думку, на Великдень відправляти Літургію церковнослов'янською мовою, як практикуються в католицькій церкві відправи латинською мовою.

Література

1. Енциклопедія українознавства. – Т. 1. – Львів, 1993. – С. 146.
2. Іваннікова І. Українська богослужбова мова.
<http://www.pokrovska.org.ua/content/bogoslužbova-mova>
3. Ісіченко І. Мова богослужінь: чинник інтеграції чи дезінтеграції Церкви // Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій. – Львів, 1998. – С. 20–32.
4. Кузьменко Д. Проблема богослужбової мови в Українській Православній Церкві // Релігії в Україні. – 29.10.2009.
<http://religions.unian.net/ukr/detail/2602>
5. Німчук В. Українська мова – священна мова. / В. Німчук // Людина і світ. – 1992. – № 1–2. – С. 28–32; – № 4–5. – С. 14–18; – № 6–7. – С. 26–31.
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко // Рідна мова. – 1936. – Ч. 4. – С. 162–166.
7. Прийдіте поклонімося. Молитовник. – [2-ге видання, скорочене]. – Львів, 1994. – 672 с.
8. Рішення і постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989–1997 років // Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви. – Львів, 1998. – С. 3–5.
9. Службеник. – Видавництво Патріархії УАПЦ. – Київ, 2011. – 406 с.
10. Службеник. Частина перша – Видавничий відділ УПЦ КП. – Київ, 2006. – 388 с.
11. Тисячна Н. II Ватиканський собор — як „провітрювання” Католицької церкви. – Газета „День”. – № 130. – 27 липня, 2012.

Статья посвящена исследованию богослужебного языка в христианских храмах города Тернополя. В ней обоснована необходимость употребления родного языка в богослужении, освещена история введения украинского языка в католических и православных церквях, рассмотрено использование разных языков в литургических службах церквей города Тернополя. Значительное внимание в работе уделяется анализу украинского богослужебного языка, употребляемого в церквях разных конфессий.

Ключевые слова: богослужебный язык, украинский богослужебный язык, церковнославянский язык, греко-католическая церковь, римо-католическая церковь, православная церковь, сакральный смысл, высокий стиль, церковнославянизм.

The article deals with the research of the language of worship in the different denominations of the Christian churches of the city of Ternopil. It has been defined the necessity of the usage of native language in the divine worship, and the history of the reception of the Church Ukrainian language in the Catholic and Orthodox churches. The usage of the various languages in the liturgical celebrations of the churches of the city of Ternopil has been emphasized in the work. The author pays our attention to the analysis of the Ukrainian language of worship which is used in the churches of different denominations.

Key words: The language of worship, the Ukrainian language of worship, Church Slavonic language, the Greek-Catholic Church, the Roman Catholic Church, the Orthodox Church, sacral content, high style, Church-Slavonic words.